

Sankt Bentes gilde

En uopklaret gammel dansk juleleg.

Af NILS DENCKER og IØRN PIØ

Denne artikel bygger på et arbejde af den svenske sanglegs-expert dr. Nils Dencker, suppleret, redigeret og oversat af Iørn Piø, Dansk Folkemindesamling.

Hidtil har man kun kendt Skt. Bentes gilde fra Peder Syv, som i sin ordsprogssamling fra 1688 (Aage Hansens udg. 1944, nr. 10988 med kommentarer) skriver:

»Bag efter kommer tyndt øl. Graabeen, du komst alt for silde Hid til S. Bentes gilde. De havde her fordum gilder og lav, nævnte efter adskillige helgene, saasom jeg hafver nogle saadanne Haandskr. paa pergament. S. Bentes gilde er og en Jule-leeg.«

Syv forklarer ordsproget med vers 7¹⁻² af skæmtevisen Graaben og Hovmand (H. Grüner-Nielsen, Danske Skæmteviser nr. XXXV) og tilføjer, at Skt. Bentes gilde ikke blot er et gildelag, men også en juleleg. I sin afhandling om »Julestuer og Julelege paa Holbergs Tid« (Sprog og Kultur bd. 2 (1933), s. 60) må Grüner-Nielsen imidlertid bekende (jf. også Aage Hansens kommentar i Syv-udgaven s. 474), at »Legens Udførelse er ukendt.«

Vi vil imidlertid forsøge ad to veje at indkredse denne gamle, danske juleleg, idet vi dels vil tolke skæmtevisens »sanct Benttes gilde« anderledes end det hidtil er blevet gjort og dels vil redegøre for to nyere skånske optegnelser af en leg, som kaldes henholdsvis »Sante Benjtes gille« og »Gamla Bengtas gille«.

Om skæmtevisen meddeler Grüner-Nielsen, at den findes i Vibeke Bilds større Folio nr. 80, som blev påbegyndt 1646, men som indeholder delvise afskrifter af ældre viser. Melodihenvisningen til »Graabens frierschab« lyder »siungis som: Es bath ein baur ein mägdelein«. Grüner-Nielsen nævner, at denne tyske vise meddeles i Erk-Böhme, Deutscher Liederhort I, nr. 158b, Bauer und Student. Teksten er fra et

Fig. forkortelser er anvendt: KVHAA = Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien. Støylen = B. Støylen: Norske barnerim og leikar, Kristiania 1899. Svenska Fornsångar = Arwidsson: Svenska fornsångar, 3die del, Stockholm 1842. Thyregod = S. Tvermose Thyregod: Danmarks Sanglege, København 1931 (Danmarks Folkeminder bd. 38).

visetryk fra 1646 »Drei weltliche neue Lieder«, og det er muligt, at den danske vise er en oversættelse herfra. Den tyske vise går iflg. Böhme tilbage til en studentervise på latin: *Rusticus amabilem* (nr. 158a med melodi), som er publiceret i Nic. Herterich's *Turnierbuch*, Nürnberg 1531. Böhme antager, at melodien kan have tilhørt en middelalderlig Reigenlied. Af den grove, latinske vises strofer meddeler Böhme blot 4: »Zur Geschichte des rohen Burschentums in alter Zeit könnte ich über ein halbes hundert von Studenten verfasste und gesungene garstige Gedichte beibringen, darin der Dienst der venus vulgivaga bis zum Ekel versifizirt wird.« Det er altså i den danske form af denne tyske vise, at Skt. Bentes gilde nævnes. Visens første vers ligger meget nær op ad den tyske vises:

1. Graaben beilt till pigen schön,
baad hende om sin villie i løn;
hand gaff hend baade sölf och guld,
hun ham loffuet tro och huld.
Saa lønnligh.
1. Es bat ein Baur ein Töchterlein,
Dass sie doch thäte den Willen sein;
Er bot ihr Silber und rothes Gold,
Dass sie ihn lieb hätt' und haben sollt
Gar heimlich.

Da en hofkarl (tysk: student) hører dette, går han til jomfruens dør og banker forsigtig på. Han lukkes ind og bliver. Da bonden senere får det at vide, går han også derhen og banker på med sin støvle, hvorpå jomfruen svarer:

7. Graabeen, du komst alt for silde,
hid till sanct Bentes gilde;
hoffkarl var mig vell bekientt,
for digh giord hand smørett rentt.
6. Die Jungfrau auf dem Bette lag,
zu dem Bauren sie da sprach:
Ist Jemand da, der begehret herein,
Der such ein ander Jungfraulein. (Erk-Böhme nr. 158b).
6. Die Jungfrau war in Freuden wach
Und zu dem Bauern da lachend sprach:
Ist jemand da, der begehrt hinein,
Der such sich ein ander Jungfräulein.
(Des Knaben Wunderhorn: Es bat ein etc.)

I den danske vise skildres derpå den skuffede bondes veklage, og i den tyske fortæller studenten, at han har lært jomfruen at skrive.

Grüner-Nielsen forklarer udtrykket *till sanct Benttes gilde* således: »dvs. til Lystighed; Munkene gjorde Gilde for den hellige Benedikt for at faa Lejlighed til at forgive ham, jfr. Nr. LVIII v. 13.« Denne forklaring mener vi kun kan være rigtig, hvad angår den anden skæmteverse, som Grüner-Nielsen henviser til, nemlig Munken i Vaande (efter Svanings hskr.), hvor det hedder: »Ieg haffuer drucket s. Bendis skaal, / det vercker i min maffue.« Grüner-Nielsen skriver, at »her sigtes til Fortællingen om Munkene, der ved et Gæstebud vilde give St. Bent Gift i et Bæger Vin.« Der fortælles imidlertid mange historier om Den hellige Benedikt (jf. oversigten i Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, bd. I, s. 1031–40) og heriblandt én, som man med større held kan sætte i forbindelse med den af Syv citerede skæmteverse. Det er den, der fortæller om, dengang Benedikt ved bøn fyldte tomme ølfade i et kloster.

Således forklaret forstår man – såvidt vi kan se – bedre, at Syv citerer netop denne vise:

1. *Et gilde forberedes*: munkene var indstillet på at holde gilde – Graabeen har givet jomfruen gaver, og hun har givet ham lov til at komme;
2. *men det afgørende mangler*: ølfadene er tomme – Graabeen lader vente på sig;
3. *Skt. Bentes gilde*: Den hl. Benedikt fylder de tomme ølfade – hovmanden kommer til jomfruen;
4. *efter gildet*: det tynde øl – Graabeen som ogsaa kommer bagefter.

Og ligesom det obskønt anvendte udtryk »Skt. Bentes gilde« er hentet fra ølbrygningens område, er det andet – *for digh giord hand smørett rentt* – hentet fra smørkærningens. Grüner-Nielsen forklarer det således: »dvs. haft sin Kniv i dit Smør? I gl. Dage trak man Ryggen eller Skarpen af en sløv Kniv paa Kryds og tværs gennem det nykærrede Smør for at fjærne Haar, som maatte være komne i det (se Feilbergs Ordbog: knive)«.

Det karakteristiske for julelegen Skt. Bentes gilde kunne nu – helt bogstavligt tolket – siges at være, at tomme øltønder på en eller anden måde bliver fyldt i løbet af legen, men en sådan leg kendes såvidt vi

ved ikke.¹ Det nærmeste, vi her har kunnet komme dette motiv, er den skæmtsomme invitation, som man f. eks. møder i den norske giftermålsleg Lindarleikjen (opt. af Soph. Bugge efter en kone fra Nissedal; trykt Norsk Folkekultur XI (1925), s. 116 f.: »En (Gut eller Gjente) vælges til »Kjøgemester«. Denne stiller sig da ved Døren og siger til de andre, der sidde i en Rad om Væggen: »Eg sill' be deg fraa Astri aa Hallvor um at du vill' ver' saa snill aa koma ti Gjestebos paa tvo tome Øltunnur, aa dæn tree æ' slette ikkje noko paa; Kjøt aa Flesk hev me 'kje, Smør aa Ost fær me 'kje; eg teler deg ti min Ven, d'æ lisaa gott, at du ligge heimi, som du kjem.« Lignende byderemser er dog ikke ualmindelige. Ad denne vej kan man således ikke afsløre, hvordan Skt. Bentes gilde blev leget, men her lønner det sig at inddrage de to skånske optegnelser, Anders Malms og Eva Wigströms, fra slutningen af 1800-tallet.

Anders Malms optegnelse. Det skånske »Sante Benjtes gille« er en sangleg, hvortil man kun kender teksten, ikke melodien. Vi meddeler her Anders Malms optegnelse fra 1883 i Örsjö sogn, Vemmenhögs herred. Optegnelsen blev dette år indsendt til Skånska landsmålsföreningen i Lund. I 1882 og 1883 har Malm iøvrigt optegnet 65 lege i dette sogn. De er optegnet med lydskrift, men vi gengiver den her efter Ingemar Ingers' afskrift i 1949 med almindelig skrift. Samlingen findes nu, ligesom de øvrige fra Skånska landsmålsföreningen, i Landsmålsarkivet i Lund, og den er katalogiseret som acc. 163 A og B; 163 B (nr. 62) begynder:

1. Ja dro mi ti måva, ti måva
ja så min dotter kåga, hon kåga [ɔ: stirre, glo]
Sittan in, spinna fint,
god afton, kör dotteren in!
2. Ja dro mäj ti Sante Benjtes gille
de va rätt som Karna, Marna ville;
me nål å me trå, somma ti, somma frå,
hugg Pär (el. Laws, Injar el. lign.) mit åw i ännen.

1. Arkivar i Dansk Folkemindesamling, mag. art. Hans Ellekilde har venligst gjort opmærksom på, at Skt. Bentes gilde muligvis kan hentyde til et foreløbigt ikke bevidnet, middelalderligt ølgilde i marts måned på Skt. Benedikts dag (21/3). Det er velkendt, at brygningen af det gode Gammeløl (Martsøl, Tormånedssøl) skulle foregå i denne måned, hvorpå man gemte det til de store højtider senere på året (jf. Axel Olrik og Hans Ellekilde: Nordens Gudeverden II, Kbh. 1951, s. 1136 f.).

Legen med dens to vers synes at være helstøbt. Selve begyndelsesordene er ensartede. I linje 3 fremtræder tydeligvis samme rytme: Sittan in, spinna fint – somma ti, somma frå. Man har sikkert lov til at antage, at begge vers er blevet sunget til samme (ukendte) melodi. Ikke destomindre er der tale om to særskilte lege, som her er blevet forenet. Uden grund er det ikke sket, men det er naturligvis vanskeligt at sige noget nærmere herom. At vers 2 er anbragt efter den første leg er sikkert rigtigt.

For at forstå Skt. Bentes gilde er det nødvendigt først at gøre rede for den leg, som vers 1 tilhører. Som vi skal se, er det et sjældent parti af en større leg, en giftermålsleg – en af de virkelig store, gamle lege kan man sige, men partiet er her »slidt« og ikke let at kende igen. Så vidt man ved, har det tidligere kun været publiceret i Dybecks Runa 1845, s. 32:

5.

(Dalsland. Om denne lek, se hvad om N:o 4 är sagt).

Jag gick mig ut i veckan, i veckan,
Fick jag se min dotter sitta, och sitta,
Sitta hos mannen den väne;
Hon sitter sidt,
Hon spinner hvitt;
Och silke drar hon hem till sitt.
Så väl kan hon silket nysta,
Som du kan henne kyssa.

»Hvilket han nu antingen skall efterkomma, eller ock ge pant. (Ved nr. 4 står: »Efter de lekar, der de deltagande mot slutet utgöra par, och tillika skola lemna panter, lekcs, i större delen af Dalsland, denne och följande tvenne lekar. – De lekande sitta parvis. Tvenne af sällskapet gå och upptaga panterna, under det de för hvarje par sjunga eller tala.«)

Den store leg er »Skifta makar«, en giftermålsleg med sammenparring af de legende. Den er også kendt fra Norge, se Støylen nr. 161 Gifftarleiken. I Svenska Fornsånger meddeles en kortere form, nr. 14 »Modren går på golvet Med sju döttrar sina.« I Svenskt Visarkivs sangregsregistrant har den nr. D 15. Fra Hälsingborgsgnen har Eva Wigström (nr. 70 i hendes legesamling, Nordiska Museet, Stockholm) en god optegnelse efter to kvinder i Mölle fiskeleje. Hun havde aldrig hørt legen af andre. I denne indgår dog ikke det parti, som udgør vers 1

hos Anders Malm. Derimod findes det i Richard Dybecks og Stephens & Hyltén-Cavallius' håndskrifter (henholdsvis KVHAA og KB, Stockholm). Dybecks variant er optegnet efter nämndemansmor Kari Ersdotter i Åsby, Helgarö sogn, Södermanland (manus. Folklore V, s. 13 f. og 39 f.). For at forstå legen i sin fuldstændige form er det nødvendigt at sammenligne den med den store norske Hindeleiken (se Rikard Berges Norske Brudlaupsleikar i Norsk Folkekultur bd. 11 (1925), s. 111 ff.).

Dybecks variant er den mest fuldstændige, men dog delvis så »slidt«, at han ikke selv har publiceret den. Begyndelsen er næsten som i Svenska Fornsånger og hos Eva Wigström. Legen begynder med ringdans og sang af pigerne. I næste vers går en af pigerne (sikkert legens leder, dvs. »moderen«) ind i ringen og en ny strofe synges. Den slutter med ordene: »Ta fort, ta fort, eljest får du ingen«. Karlene tager hver sin pige ud af ringen, den ene efter den anden, og således fortsætter man, til alle pigerne er optaget. Parrene har alt imens sat sig ved væggen (i de ældre former ordner »moderen« parrene).

Så går moderen frem til »mågerne« på skift og synger for hver af dem det samme vers om og om igen, samtidig med at hun indsamler planter. Derefter synger »moderen« på samme måde et nyt vers til »døtrene«. Som vi skal se, er det netop dette parti af legen, som udgør Anders Malms vers 1. (Versene meddeles nedenfor efter Stephens & Hyltén-Cavallius' leg nr. 44, hvor de fremtræder klarest). Moderen fortsætter derpå med at synge flere vers til datterens »mand« (således kaldes ynglingen nu): hun berømmer datteren, men understreger, at hun er dygtigere til indendørs arbejde (f. eks. brygga) end til udendørs (f. eks. veden hugga). Derpå følger et ejendommeligt, her forvansket vers, som muligvis kan forklares ved sammenligning med de norske varianter: »Sist bjuder hon Kejsaren af Roma« (jfr. Støylen nr. 169 Hoppeleiken med en lidt afvigende tekst). Der er her tale om en giftermålsleg, hvor de legende karle (og piger) skal vise prøver på styrken af deres kærlighed ved at hoppe over et bånd. Jo højere de hopper desto større siges deres kærlighed at være. Sætter karlen ikke pris på den tildelte pige, kryber han under båndet og får straf herfor. Så kommer slutningen, panterne indløses og vises under sang (efter Wigström):

∴: Sen, sen gåvan går. ∴:

Inte du din gåva får

Förrn du din käresta kyssa må.

Hvis karlen vægrer sig ved at kysse pigen, slår moderen ham med en kæp. Derefter kan man – som hos Wigström – yderligere synge nogle dansestrofer og hertil føjes en tak til spillemændene.

Sammenligninger med Malms vers 1

(Stephens & Hyltén-Cavallius' mskr. leg nr. 44 Skifta makar, Sdm.).

III (Modern går på golvet och sjunger för mågarna:)

Går jag mig och vågar och vågar
skådar mina mågar och mågar
skådar måg på vår gård
Sitter ned, kär mågen vår.

(mågarna sätta sig)

IV (Sång til döttrarna, en efter en, liksom för mågarna:)

Går jag mig och vittjar och vittjar
ser min dotter sitta och sitta
Sitter ned spinner fint
Silke drager hon hem till sig.

De 3 optegnelser, som man kender af disse vers, en fra Dalsland og to fra Sörmland, er indbyrdes lidt forskellige. Hvordan dette parti kan have taget sig ud i Skåne ved man ikke, så på den måde vanskeliggøres unægteligt en helt præcis forklaring på Anders Malms vers 1. Det er ligeledes uheldigt, at man ikke ved noget om hans meddelelser: om det var en ældre person eller om optegnelsen stammer fra legende børn.

Malms v. 1¹ Ja dro mi ti måva, ti måva.

Ordet »måva« kan her ikke betyde andet end »måg«. I denne betydning findes ordet ikke overleveret i Skåne, og det savnes hos Rietz. Derimod møder man det i norra Halland, iflg. P. N. Peterson, Ordbok över Valldamålet: måw, måg. Jfr. St. & Hylt.-Cav. III, 1–2.

Malms v. 1² Ja så min dotter kåga, hon kåga
kan sammenlignes med IV, 2: Se min dotter sitta och sitta. »kåga« kan være indkommet for rimets skyld og ved tilslutning til en erindring om ordet »skådar« i III, 2 eller 3.

Malms v. 1³ Sittan in, spinna fint
stammer fra IV, 3 Sitter ned spinner fint.

Malms v. 1⁴ God afton, kär dotter in
kan sammenlignes med III, 4 ». . . kär mågen vår« eller den tilsvarende linje i Dybecks Folklore V: »Gu qväll min måg!« Linjens slutning er nærmest dannet efter et ældre »kär dotteren min«, men kan her *muligvis* være tilkommet i tilslutning til den efterfølgende leg, således forstået at datteren nu skal ind i kredsen, når Skt. Bentes gilde begynder.

Denne udredning af Anders Malms vers siger egentlig ikke noget om Skt. Bentes gilde. For at prøve at forstå dette må vi først gøre rede

for *Eva Wigströms optegnelse* Sante Benjtes gille (i orig. »gamla Bengtas«) i Nordiska Museet, manuskript 9, ringdanser s. 141 ff. (nr. 50):

Hanen han satt på bjelken och gol,
han gol af hela sin käke,
så slyngade han sin silkesnor,
så drog han N. N. ur säte.
Vill inte N. N. med oss gå,
så ska vi honom båd banka och slå.
Han kommer, han kommer så gerna.
Nu har vi vatt i gamla Bengtas gille,
det gick till som gamle Bengta ville:
somma te och somma frå:
hugga rumpan å.

(Denna gamla barnvisa dansas – i Helsingborgs förstäder af från landet inflyttade barn – som ringdans, då först två stå i ringen sedan, vid orden »somma te« kommer en tredje in; de två släppas ut ur ringen; för den tredje fällas de upplyftade armarna, så att han kan »huggas å«).

Man må her tilgive de legende børn i Hålsingborg, at de kaldte den hellige Benedikt for »gamla Bengta«, men sådan lød nu den ukendte »Sanjte Benjte« for dem. Deres leg har imidlertid givet os det eneste fingerpeg om, hvordan den i 1600-tallet nævnte juleleg er blevet udført. Iøvrigt er legeteksten, som omfatter de fire sidste linjer, identisk med Malms optegnelse fra Örsjö. Det er værd at bemærke, at den leg, som vor legetekst er sat sammen med, i begge optegnelser er sat før Skt. Bentes gilde. Der synes således at have været tale om en afsluttende leg.

Hanen han satt på bjelken: Jfr. dansk Hanen han sidder paa Bjælken (Thyregod nr. 9), norsk Hanen sat paa bjelken (Støylen nr. 168) og svensk Göken sitter på kyrkotak (Svenska Fornsånger 34, Svenskt Visarkiv D 35). Det er egentlig en indledningsleg, en »Aufforderung zum Tanz«, som betegnende nok i den tidligste danske optegnelse kaldes for »Indgang til Leg«. I Svenska Fornsångers beskrivelse er det en omstændelig indbydelse til dans, i norsk og i dansk er den på dette punkt mere enkel. Til gengæld er legens placering her værd at notere sig, idet det ikke var når som helst, man udførte den. Det var kun ved større anledninger, når en hel suite af lege skulle leges. Et eksempel herpå er den gamle Pige- og Karleleg fra Rønnebæk ved Næstved, hvor pigerne begyndte julestuerne – »saa snart Gæsterne var samlet« –

med netop denne leg, hvor karlene skulle »drages« ind i dansen (Sprog og Kultur II, s. 28, Thyregod s. 33).

I Norge kendes Hanen sat paa bjelken – som dér leges med det ovfr. nævnte hop over båndet – i Hindeleiken (se Støylen s. 123, vers 17). Da en detalje i denne leg er vigtig for forståelsen af Anders Malms tekst til Skt. Bentes gilde, meddeles her den norske tekst efter Støylen nr. 168:

Tvo av dei leikande vel makar aat alle hine. So tek dei eit band og stekkjer millom seg, og alle hine skal hoppa yver det.

For kvar som skal fram og hoppa yver bande, syng dei:

Hanen sat paa bjelken
og sa det var so godt eit sæte
med muskri
med buskri
med naal og med traad –
Vil du no hoppa yver bande for di brud

(elder og nemner dei namne paa maken, som dei hev valt for han elder henne),
og hoppa so lett, som du held henne (han) kjær!

Den som elsker maken sin høgt, hoppar høgt og fint, og daa seier dei:

Det var godt, at du for,
syntest ikkje for stor
til aa drikka av det øle,
som rann utor rosten ifjor.

Den som bryr seg lite um maken sin, hoppar stygt elder stig berre yver. Daa seier dei:

Det var vondt, at du for,
syntes mykje for stor,
til aa drikka av det øle,
som rann utor rosten ifjor.

Og ofta vert den som vanvyrder maken sin straffa. Han lyt syngja eit stev elder ei visa elder liknande.

Vi har nu set, at Sankt Bentes gilde også i Eva Wigströms optegnelse har været knyttet sammen med og har fulgt efter en »giftermålsleg«.

Teksten. Fugleflugtslinjen mellem de to optegnelsessteder er ca. 10 mil. Da der i 1880'erne næppe har været nogen speciel traditionsforbin-

delse mellem Örsjö og Hälsingborgegnen, må man antage, at de to tekster, som ligner hinanden ret meget, har eksisteret i lange tider uafhængigt af hinanden.

Hvad forskellene mellem teksterne angår, er den i linje 1 uden betydning, for »gamla Bengta« er her blot et af børnene misforstået »Sankte Bente«. I linje 2 genfindes samme ord, men her kan de næppe betyde »Sante Benjt«. Tager man ordene, som de lyder, er de rigtige, hvis »gamle Bengta« forudsættes at have været med i legen, for i linje 2 skal der nævnes pigenavne (jf. Malms opt.), hvis der i linje 4 forekommer mandsnavne. Dette er altså ikke tilfældet i børnenes tekst (Wigströms opt.).

Me nål å me trå: Disse almindelige ord findes i linje 3 hos Malm, men ikke hos Eva Wigström. De har givetvis intet at gøre med ordene »sax å vax å nål å trå« i en nyere svensk leg. Da ordene er af betydning for hele bedømmelsen af Skt. Bentes gilde må vi se nærmere på dem. Tilsyneladende passer de ikke i legen, eftersom de savnes i de andre legevers. De kunne synes overflødige, og hvis melodien har været den samme til versene, kan ordene kun dårligt passes ind. Men hvis melodien, ligesom den norske til »Hanen sat«, har gået i 4/4 takt, behøver man blot gentage en takt for de i Örsjö indføjede ord »me nål å me trå«. De er yderst sjældne i legetekster; de savnes således i de større nordiske legepublikationer bortset fra den tidligere meddelte hos Støylene nr. 168. Dette parti af legen er varieret i de nordiske lande:

Svenska Fornsånger nr. 34 Göken sitter . . .

Med pick och med pack.
(Med falskhet och med snack).

Arwidsson betragter den sidste linje som værende »af nyare uppfinning«.

E. Lagus: Nyländska folkvisor 2, VI Sånglekar (Helsingfors 1893) nr. 319
Göken han sitter:

Med pick och med pack,
så fager och snack.

Thyregod nr. 9 Hanen han sidder (s. 33):

Med Pik og med Pak,
med Stik og med Stak.

C. Elling III, 12 (Norsk Folkeminnesamling):

me' pik aa pak
au rosa stakk au krusa kraje –

Sophus Bugge: Norske Folkeviser III s. 46 (Norsk Folkeminnesamling), III (fr. Nesland):

Hanen sat på Bjelken, ha så gott eitt Sæti,
blandt Musker blandt Tusker,
blandt Nalir, blandt Skaldri

mæ Pik å mæ Pak
å mæ sådant gott Snak
Dansa sko' vara denne heile lange Natt.
(Se også Thyregod s. 35 f.)

Støylen, se ovf.:

med muskri
med buskri
med naal og med traad –

Hvor den lille linje er kommet fra, ved man ikke. Måske fra et ukendt parti af en gammel giftermålsleg, hvori »moderen« har sunget sin datters pris? Kan den fra sit oprindelige sted have flagret løst omkring i traditionsbærernes crindring for til sidst at fæstne sig i »Hanen sad på bjælken«? Vi ved det ikke. Det eneste faste holdepunkt er »Hanen sad«, indledningslegen til Skt. Bentes gilde hos Eva Wigström. Her kan denne linje således høre hjemme, og dens forekomst i Skt. Bentes gilde i Örsjö kan være et reliket fra de tider, da »Hanen sad« også i Örsjö indgik blandt forlegene ligesom i egnen omkring Hälsingborg. Den korte linjes store betydning for Skt. Bentes gilde ligger i, at den kan bevise forekomsten af to giftermålslege i denne sammenhæng i Örsjö.

Legemåden. Det er kun Eva Wigström, der fortæller, hvordan denne leg blev udført, en leg hvis aner – efter bl. a. navnet at dømme – kunne være middelalderlige. Interessant er det også, at hun kalder den »en gammal barnsang«. Den havde således på hendes tid som leg nået det sidste stadium før slutningen – at blive benævnt »børnsang«.

Legemådens udførelse eller beskrivelse er i detaljer lidt uklar, men man behøver ikke betvivle dens ægthed. Er teksten gammel, så er legemåden det også. Det fremgår af den sidste linje »hugg Pär mitt åw

i ännen« og »hugga rumpan å«. Oplysningen om at de opløftede arme herved sænkedes giver fuld besked om legens karakter. Efter Hjalmar Thurens gruppering af de danske sanglege i Danske Studier 1908, s. 129 ff er denne leg en »Leg med Bue« (s. 131 b). Thuren kender to lege med bue, nemlig Bro Brille og Over den salte Sø, og med disse må Skt. Bentes gilde sammenlignes, hvad legemåden angår.

Over den salte Sø (Thyregod nr. 94) er for længe siden uddød i Sverige (Drog jag mig öfver det salta Haf, D 260). I dansk findes legemåden bevaret til vore dage, men svenskerne har den gamle 1600-talsmelodi i en latinsk disputats. Fra slutningen af 1600-tallet nævnes begyndelsesordene af Israel Holmström i En ny, lustig och begärlig visa vers 3: Nu fort med leken: iag drog öfver hafvet det salta. År 1702 publiceredes melodien i Uppsala af J. Vallerius i disputatsen »de Tarentula« (s. 23, se også s. 30 om julelege). Den 4-linjede strofe meddeles i Olof Bromans »Glysisvallur«, udg. af K. A. Hægemark og A. Grape, Upps. 1911–1949, del I, cap. XIII, Norala Socken, s. 304:

»Här af är gamla Helsingvisan och Iuhl-Leken:

Drog iag mig öfwer thet salta haf
Och öfwer två mörka skogar;
Thet gjorde iag för min hiärtelig kiär
Medan andre ligga och sofwa: p. p. p.«

Teksten stemmer overens med den danske hos Thyregod nr. 94, hvor legemåden beskrives således: børnene danser i en kreds. En står inde i midten og byder en anden op af det modsatte køn. Disse to holder nu hænderne i vejret og danner en »Port«, som hele kredsen må gå igennem. Sangen fortsættes, og ved det sidste ord falder hænderne ned. Den, som skulle have været igennem, men som blev fanget, må næste gang stå i midten.

Det stemmer ret godt overens med Eva Wigströms beskrivelse, men ikke med tekstens slutning: »hugga rumpan å«. Dette må betyde slutningen på legekredsen, men en ring har jo ingen ende. Skt. Bentes gilde må have været en leg »på række« ligesom Bro Brille.

Bro-Brille Legen (Thyregod nr. 93), Bro bro breda (Svenska Forn-sånger nr. 29, D 29). På grund af H. F. Feilbergs sammenlignende studie og materialepublikation i Svenska Landsmål XII.4 (1905) er denne leg blevet almindelig kendt og den mest optegnede i de nordiske

lande. Nogen lighed i teksterne med Skt. Bentes gilde har den ikke med undtagelse af nogle vestsånske (Feilberg op. cit., s. 12): A. Kock fra N. Luggude herred »hugg'en å...« og Eva Wigström, Folkdiktning (1880), s. 307 »hugg den å och kasta'n i den svarta grytan«. Om ordene »somma ti, somma frå« i Skt. Bentes gilde hvad legemåden angår kan have noget fælles med Bro Brilles ligerytmiske »kalder ud, kalder in« (s. 22 og 23) og lignende i Sverige og Norge (s. 12, 13, 1) er uvist.

Broen dannes af to legeledere, som slår armene ned omkring en af de legende, enten den som går sidst i rækken eller en anden. De fangne spørges da, om de vil tilhøre »sol« eller »måne« (to blomster, frugter, guld eller sølv el. lign.). Lederne har i forvejen indbyrdes bestemt, hvilken af disse grupper de skal lede i selve slutlegen, en trækkekamp mellem de to partier som udgjorde hver sin række. Trækkekampen kan også forekomme som selvstændig leg.

I en anden form af brolegen tilspørges de fangne om karestens navn. På den måde er legen blevet knyttet til en kærlighedsleg, Søsterlegen (Thyregod nr. 118), svensk Syster, syster Engeland (Svenska Fornsångar nr. 28, D 28).

Gennemgangen af de to nye sånske optegnelser af Skt. Bentes gilde har kunnet godtgøre, at julelegen har været en giftermålsleg, udført som en broleg og med sammenparring af legedeltagerne som hovedmotiv. Det karakteristiske for begge optegnelserne var tillige, at Skt. Bentes gilde fulgte efter den leg, som det var knyttet til, og det er med støtte i linjen »me nål å me trå« sandsynliggjort, at indledningslegen har været Hanen sad på bjelken.

Men de sånske optegnelser kan ikke fortælle os, hvorfor legen netop hedder Skt. Bentes gilde – og det kan Syv heller ikke. Det eneste, man her med sikkerhed kan sige, er, at der – med vort i indledningen nævnte tolkningsforslag in mente – er en rimelig forbindelse mellem skæmtevisens udtryk og talemåden.

Værd at bemærke er det imidlertid, at i den ovfr. nævnte norske hoppeleg (»kærlighedsprøven«), som blev leget *efter* Hanen sat på bjelken, kommenterer deltagerne hoppet på flg. skæmtsomme måde: den, der hopper højt over båndet, kan lide pigen og får at vide, at han altså ikke føler sig for stor til at drikke tyndt øl – eller for at tale med skæmtevisen – han er ikke ked af, at han er kommet for sent til Skt. Bentes gilde, idet han – modsat Graabeen – ræsonnerer, at Bedre er tyndt øl end tomt Kar (Peder Låle). Kan han ikke lide pigen, bliver

han straffet. Han er da i Graabeens situation, idet han ikke vil nøjes med resterne af Skt. Bentes gilde.

Det er ikke urimeligt at antage, at deltagerne i den norske Hanen sat paa bjelken har kendt skæmtevisen, og deres kommentarer kan vel vanskeligt forklares anderledes – men spørgsmålet er, om man til den på grundlag af de skånske optegnelser givne karakteristik af Skt. Bentes gilde kan tilføje, at det er denne »kærlighedsprøve«, der har givet julelegen dens navn. Såvidt vi ved kendes den omtalte udformning af hoppeprøven netop kun med Hanen sat paa bjelken som indledningsleg, dvs. i en nyere optegnelse fra Telemarken. Det ligger derfor fristende nær at gøre opmærksom på, at visen netop findes overleveret i et af Vibeke Bilds håndskrifter, idet hun har flere viser fra norsk tradition eller fra tryk, som var gængse dér. Hendes far, Preben Bild, var fra 1588–1602 bosat i Norge. Hvornår Vibeke Bild er født ved man ikke, men H. Grüner-Nielsen oplyser, at hun blev gift dansk i 1613, og at hun blev begravet i Viborg 1650. Jfr. Danske Viser, udg. af H. Grüner-Nielsen, bd. 6, Kbh. 1930–31, s. 212 f.

Er formodningen om en direkte forbindelse mellem »kærlighedsprøven« og visen rigtig, er julelegen Skt. Bentes gilde altså inspireret af skæmtevisen – og et sådant afhængighedsforhold er ikke ualmindeligt inden for vore sangele.

Mens denne artikel blev udarbejdet har mag. art. Aage Rohmann været optaget af at finde yderligere belæg på Skt. Bentes gilde, men først til andenkorrektoren lykkedes det at fremdrage flg., som man ikke tidligere har været opmærksom på. Det er fra andenredaktionen af Matthias Moths håndskrevne ordbog, dvs. fra 1712 (Moth G 126). Hans kilde kendes ikke:

*Gråben du kom alt for silde
til den hellig Bentes gilde,
siges til den, som kommer når tingen er giørt.*